

Lavice v prostorné třídě jsou odsunuty ke stěnám a na podlaze se válejí štětky, barvy a dlouhé papírové transparenty, na které několik studentů vysoké politické školy kreslí hesla pro májový průvod. Jaromil, který je autorem a redaktorem hesel, stojí nad nimi a dívá se do zápisníku.

Ale co to? Zmýlili jsme se v letopočtech? Diktuje kreslícím kolegům právě ta hesla, která před chvílíčkou četl vypískaný starý vědec na chodbách vzbouřené Sorbonny. Nikoli, nezmýlili jsme se; hesla, jež Jaromil dává psát na transparenty, jsou přesně ta, kterými o dvacet let později popsalí pařížští studenti zdi Sorbonny, zdi Nanterre, zdi Censier.

Sen je skutečnost, přikazuje psát na jeden z transparentů; a na další: Budte realisté, chtějte nemožné; a vedle: Nařizujeme permanenční štěstí; a dále Dosti kostelů (to heslo se mu zvlášt líbí, skládá se ze dvou slova zamítá dvě tisíciletí dějin) a další heslo: Žádnou svobodu nepřádelům svobody! a další: Obrázovornost k moci! a dál: Smrt vládným! a ještě: Revoluci do politiky, do rodiny, do lásky!

Kolegové malovali písmena a Jaromil mezi nimi chodil pyšně jako maršál slov. Byl šťasten, že je užitečný a že jeho umění vět našlo tu své uplatnění. Ví, že poezie je mrtva

(neboť *umění je mrtvo* praví zeď Sorbonny), ale je mrtva, aby vstala z hrobu jako umění agitek a hesel psaných na transparenty a na zdi měst (neboť *poezie je na ulici* praví zeď Odeonu).

“Četl jsi Rudé právo? Tam byl na první straně uveřejněn seznam sta hesel pro první máj. Vydal ho agitprop ústředního výboru strany. Tobě se z nich nehodilo ani jedno?”

Proti Jaromilovi stál tělnatý mladík z okresního výboru, který se mu představil jako předseda vysokoškolské komise pro organizaci 1. máje 1949.

“Sen je skutečnost. Vždyť to je idealismus nejhrubšího zrna. Dosti kostelů. Docela bych s tebou souhlasil, soudruhu, ale zatím je to v rozporu s církevní politikou strany. Smrt vládním. Copak můžeme lidem vyhrožovat smrtí? Obrazotvornost k moci. To by to vypadalo. Revoluci do lásky. Prosím tě, co si pod tím představuješ? To chceš volnou lásku v protikladu k buržoasnímu manželství anebo monogamii v protikladu k buržoasní promiskuitě?”

Jaromil prohlásil, že revoluce buď promění celý svět ve všech jeho složkách, i s rodinou a láskou, anebo to nebude revoluce.

“No dobrá,” připustil tělnatý mladík: “ale to se dá vyjádřit lépe: Za socialistickou politiku, za socialistickou rodinu! Vidíš a to je heslo z Rudého práva. Mohl sis ušetřit námahu.”

Život je jinde, napsali studenti na zeď Sorbonny. Ano, to on dobře ví, vždyť proto odjížděl z Londýna do Irska, kde se bouří lid. Jmenuje se Percy Shelley, je mu dvacet let a má s sebou stovky letáků a proklamací jako průkaz, na nějž ho vpusť do skutečného života.

Protože skutečný život je jinde. Studenti vytrhávají dlažební kostky, převracejí auta, dělají barikády; jejich vstup do světa je krásný a hlučný, osvětlený plameny a oslavený výbuchy slzotvorných bomb. Oč těžší to měl Rimbaud, který snil o barikádách pařížské Komuny a nikdy se k nim z Charleville nedostal. Zato roku 1968 tisíce Rimbaudů má svoje vlastní barikády; stojíce za nimi odmítají uzavírat s dosavadními majiteli světa jakýkoli kompromis. Emancipace člověka bude buď úplná nebo nebude.

Ale kilometr odtud na druhém břehu Seiny dosavadní majitelé světa žijí dál svůj život a vnímají vřavu Latinské čtvrti jen jako něco, co se děje v dálce. Sen je skutečnost, psali studenti na zeď, ale zdá se, že spíš opak byla pravda: tato skutečnost (barikády, pokácené stromy, rudé prapory) byla snem.

Ale to se nikdy neví v přítomné chvíli, zda skutečnost je sen nebo sen je skutečnost; studenti, kteří se řadili před fakultou se svými standartami, přišli tam rádi, ale zároveň věděli, že kdyby tam nepřišli, mohli by mít ve škole potíže. Pražský rok 1949 zastihl české studenty právě v tom zajímavém předělu, kdy sen už nebyl jen snem; jejich jásoť byl ještě dobrovolný, ale byl už i povinný.

Průvod se dal na pochod ulicemi a Jaromil krácel podél něho; byl odpovědný nejen za hesla na transparentech, ale i za skandování kolegů; nevytěšil si již krásné provokující aforismy, nýbrž si do zápisníku opsal několik hesel doporučených ústředním agitpropem. Křičí je nahlas jako předříkávač v poutovém procesí a kolegové je po něm skandují.

Průvody již prošly Václavským náměstím kolem tribuny, na nároží se postavily improvizované kapely a mládež v modrých košilích tančí. Všichni se tu spolu druží bez ostychu, i když se ještě před chvílí neznali, ale Percy Shelley je nešťastný, básník Shelley je sám.

Je už v Dublinu několik týdnů, rozdal stovky proklamací, policie ho již dobře zná, ale jemu se ještě nepodařilo sblížit ani s jedním Irem. Život je pořád tam, kde není on.

Kdyby tu aspoň stály barikády a zněla střelba! Jaromilovi se zdá, že slavnostní průvody jsou jen prchavou imitací velkých revolučních demonstrací, že nemají žádnou hutnost a mizí mezi prsty.

A tu si vybavuje dívku uvězněnou v kleci pokladny a přepadá ho strašný stesk; představuje si, že rozbíjí kladivem výkladní skříň, odstrkuje několik nakupujících bab, otvírá klec pokladny a odvádí s sebou před zraky ohromených lidí vysvobozenou černovlásku.

A představuje si dál, že jdou spolu přeplněnými ulicemi a plní lásky se tisknou k sobě. A tanec, jenž víří kolem, najednou není tanec, nýbrž jsou to už zase barikády, je to rok 1848 a 1870 a 1945 a je to Paříž, Varšava, Budapešť, Praha a Vídeň a jsou to zase ty věčné zástupy, jež skáčou dějinami z barikády na barikádu a on skáče s nimi a milovanou ženu drží za ruku...

Cítil její teplou ruku v dlani a tu ho najednou uviděl. Šel proti němu, rozložitý a hřmotný, a po jeho boku se vznášela mladá žena; nebyla v modré košili jako většina dívek, co tančily v jízdni dráze; byla elegantní jak víla módních přehlídek.

Rozložitý muž se roztěkaně rozhlížel a každou chvíli pokynul někomu na pozdrav; když se přiblížil k Jaromilovi na několik kroků, setkaly se na okamžik jejich pohledy a Jaromil v náhlé vteřině zmatku (a po příkladu ostatních, kteří slavného muže poznávali a zdravili) sklonil hlavu k pozdravu, takže i muž ho pozdravil nepřítomnýmá očima (tak jako zdravíme někoho, koho neznáme) a rezervovaně kývla hlavou i žena, jež ho doprovázela.

Ach, ta žena byla nesmírně krásná! A byla naprosto skutečná! A dívka z pokladny a vany tisknouce se až do této chvíle k Jaromilově boku se pod zářivým světlem jejího skutečného těla rozplynula a zmizela.

Stál na chodníku v potupném osamění a ohlížel se nenávistně za ním; ano, byl to on, *drahý mistr*, adresát balíku s dvaceti sluchátky.

Večer se zvolna snášel na město a Jaromil ji toužil potkat. Několikrát se pustil za nějakou ženou, která mu ji zezadu připomínala. Bylo to krásné vžit se do marné honby za ženou ztracenou v nekonečnu lidí. Pak se rozhodl, že se půjde procházet kolem domu, do něhož ji viděl kdysi vcházet. Bylo nepravděpodobné, že by ji tam potkal, ale nechtělo se mu domů, dokud je ještě maminka vzhůru. (Snášel domov jen v noci, kdy maminka spí a tatínkova fotografie se probouzí.)

A tak chodil sem a tam zastrčenou periferní ulicí, na které nezanechal první máj se svými prapory a šefíky žádnou veselou stopu. V činžáku se rozsvěcovala okna. Rozsvítilo se i okno suterénního bytu nad chodníkem. Jaromil v něm uviděl známou dívku!

Ale ne, nebyla to jeho černovlasá pokladní. Byla to její kolegyně, hubená zrzavá holka; šla právě k oknu, aby spustila žaluzie.

Jaromil ani nestačil spolykat všechnu hořkost zklamání, pochopil, že byl spatřen; zrudl a zachoval se stejně, jako když kdysi krásná služka pohlédla z vany ke klíčové dírice:

Utekl.

Bylo šest hodin večer, druhého máje; prodavačky se vyhnuly z krámu a stalo se něco neočekávaného: zrzavá holka vycházela sama.

Skrýl se rychle za roh, ale bylo pozdě. Zrzka ho uviděla a hrnula se k němu: "Víte, pane, že se to nesluší, dívat se večer lidem do bytu?"

Zrudl a snažil se rychle zamluvit veřejší příhodu; bál se, že přítomnost zrzavé dívky mu opět zkazí naděje, až její černovláska kolegyně vyjde z obchodu. Ale zrzka byla velmi hovorná a vůbec se nemínila s Jaromilem rozloučit; dokonce ho vyzvala, aby ji doprovodil k jejímu bytu (doprovázet slečnu domů je prý mnohem slušnější, než se na slečnu dívat oknem).

Jaromil se zoufale díval ke dveřím obchodu. "A kde je vaše kolegyně?" zeptal se nakonec.

"Vy jste zaspal. Ta už od nás odešla."

Šli spolu k dívčině domovu a Jaromil se dovídal, že obě dívky pocházejí z venkova a měly tu v Praze společné zaměstnání i bydlení; černovláska však odešla z Prahy, protože se vdává.

Když se zastavili před činžákem, dívka řekla: "Nechcete jít na chvíli ke mně?"

Překvapen a zmaten vešel do jejího pokojíku. A pak, nevěděl ani jak, objali se, políbili se a za chvíli již seděli na posteli, jejíž peřiny byly přikryty vlněným přehozem.

Bylo to tak rychlé a tak prosté! Dříve než stačil pomyslet na to, že je před ním obtížný a rozhodující životní úkol, položila mu ruku mezi nohy a chlapec se divoce zaradoval, neboť jeho tělo reagovalo tak, jak se sluší a patří.

“Ty jsi ohromný, ty jsi ohromný,” šeptala mu pak do ucha a on ležel vedle ní zabořen do polštáře a byl pln strašlivé radosti; po chvíli ticha uslyšel:

“Kolik tys měl přede mnou žen?”

Pokrčil rameny a usmál se s úmyslnou záhadností.

“Ty to tajíš?”

“Hádej.”

“Řekla bych mezi pěti a deseti,” řekla s odborným odhadem.

Zaplavila ho radostná pýcha; zdálo se mu jako by před chvílí nemiloval jen ji, ale i těch pět či deset žen, na které ho ocenila; jako by ho nezbavila jen panictví, ale přenesla ho hned daleko dovnitř mužného věku.

Vtěčně se na ni podíval a její nahota ho uvedla do nadšení. Jak to, že se mu kdysi nelíbila? Vždyť má na své hrudi zcela nepopíratelná prsa a zcela nepopíratelné ochlupení na podbříšku!

“Nahá jsi stokrát krásnější než oblečená,” řekl jí a chválil její krásu.

“Chtěl jsi mne už dávno?” zeptala se ho.

“Ano, chtěl, vždyť to víš.”

“Ano, vím to. Všimla jsem si toho, když jsi k nám chodil nakupovat. Víím, že jsi na mne čekával před obchodem.”

“Ano.”

“Netroufal sis mne oslovit, protože jsem nikdy nešla sama. Ale já jsem přesto věděla, že tu jednou budeš se mnou. Protože já jsem tě také chtěla.”

DÍL PÁTÝ

aneb

BÁSNÍK ŽÁRLÍ

Díval se na ni a nechal v sobě doznívat její poslední slova; ano, je to tak: po celou tu dobu, kdy se mučil samotou, kdy se zoufale účastnil schůzí a průvodů, kdy běžel a běžel, byla tu jeho dospělost již přichystána: trpělivě tu na něho čekal tento suterénní pokoj s navhlými zdmi a tato obyčejná žena, jejíž tělo ho konečně zcela hmotně spojil se zástupy.

Čím víc se miluji, tím víc mám chuť dělat revoluci, čím víc dělám revoluci, tím větší chuť mám se milovat bylo psáno na zeď Sorbonny a Jaromil vníkl podruhé do těla zrzky. Dospělost je buď úplná nebo není. Miloval ji tentokrát dlouho a krásně.

A Percy Shelley, který měl dívčí tvář jako Jaromil a vypadal též mladší na svůj věk, běžel zatím po ulicích Dublinu a běžel a běžel, protože věděl, že život je jinde. A také Rimbaud pořád běžel, do Stuttgartu, do Milána, do Marseille a pak do Adenu, do Hararu a zase zpátky do Marseille, ale to už měl jen jednu nohu a s jednou nohou se běžet nedá.

Nechal zase sklouznout své tělo s jejího a napadlo ho, jak tak vedle ní ležel, natažený a unavený, že odpočívá nikoli po dvou aktech lásky, nýbrž po několikaměsíčním běhu.

1.

Zatímco Jaromil běžel, svět se měnil; švagra, jenž považoval Voltaira za vynálezce voltů, obvinili z fiktivních podvodů (jako tehdy stovky živnostníků), vzali mu oba občody (patřily od té doby státu) a posadili na pár let do kriminálu; jeho syna a ženu vystěhovali jako třídní nepřátele z Prahy. Odcházejí z vily oba v mrazivém mlčení odhodláni nikdy mamince neodpustit, že se její syn přidal k nepřítelům rodiny.

Do vily se nastěhovali nájemníci, kterým národní výbor přidělil opuštěné přízemní pokoje. Přišli sem z nuzného sklepního bytu a považovali za nespravedlnost, že někdy někomu patřila tak velká a příjemná vila; domnívali se, že sem nepřicházejí bydlet, ale odčinit staré křivdy dějin. Okupovali bez ptaní zahradu a dožadovali se na mamince, aby dala rychle opravit omítku, která padá a mohla by poranit na dvorku jejich děti při hrách.

Babička stárla, ztrácela paměť a jednoho dne se (téměř nepozorovatelně) proměnila v kouř krematoria.

Není divu, že maminka o to hůř nesla, že se jí syn odcizuje; studoval školu, která jí byla nesympatická a přestal jí nosit své verše, které uvykla pravidelně číst. Když šla otevřít jeho zásuvku, našla ji zamčenou; to bylo jako políček: Jaromil ji podezírá, že mu slídí v jeho věcech! Když si pomohla rezervním klíčem, o němž

Jaromil netušil, nenašla však v deníku žádný nový záznam ani žádnou novou báseň. Pak uviděla na stěně jeho pokojíku fotografii manžela v uniformě a vzpomněla si, jak kdysi prosila Apollonovu sošku, aby z jejího plodu vymazala manželovy rysy; ach, což se bude musit ještě i s mrtvým manželem bít o syna?

Asi týden potom, co jsme Jaromila opustili v předchozím díle v zrzčině posteli, otevřela si maminka znovu jeho psací stůl. V deníku našla několik lakonických poznámek, jimž nerozuměla, ale objevila něco mnohem důležitějšího: nové synovy verše. Zdálo se jí, že lyra Apollonova vítězí opět nad uniformou manžela a tiše zajásala.

Když si verše přečetla, příznivý dojem ještě zesílil, neboť básně se mamince (a to se vlastně stalo poprvé!) upřímně líbily; byly rýmované (maminka se vždycky v hloubi duše domnívala, že báseň bez rýmů není básně) a byly též docela srozumitelné a plně krásných slov; žádni starci, rozpuštění těla v hlíně, převislá břicha a maz v koutcích očí; byla tam jména květin, bylo tam nebe a oblaka a několikrát se tam vyskytlo (to se v jeho básních dosud nikdy nestalo!) i slovo maminka.

Pak přišel Jaromil domů; když slyšela jeho kroky stoupající po schodech, všechna léta utrpení jí vstoupila do očí a ona neudržela pláč.

“Co je ti, maminko, proboha, co je ti?” zeptal se jí a maminka vnitřně naslouchala něze, kterou už v jeho hlase dávno neslyšela.

“Nic, Jaromile, nic,” odpovídala v pláči, který rostl povzbuzen synovým zájmem. Bylo to opět mnoho druhů slz, co z ní vytékalo: slzy lítosti nad tím, jak je opuštěná; slzy výčitek, že ji syn zanedbával; slzy naděje, že se jí snad konečně (po melodiických větách nových básní) vrací zpět; slzy hněvu, že nad ní stojí nemotorně a neumí jí ani pohladit po vlasech; slzy úskoku, které ho měly dojmout a zadržet u ní.

Konečně ji po minutě rozpaků chytil za ruku; to bylo krásné; maminka přestala plakat a slova z ní pak tekla stejně štědrě jako před chvílí slzy; mluvila o všem, co jí trápilo: o svém vdovství, opuštěnosti, o nájemnicích, kteří by ji chtěli vyštvat z vlastního domu, o sestře, která na ni zanevřela (“a kvůli tobě, Jaromile!”) a pak o tom hlavním: že v této osudové opuštěnosti se od ní odvrací jediný člověk, kterého má na světě.

“Ale to není pravda, já se od tebe neodvracím!”

Nemohla souhlasit s tak laciným ubezpečením a začala se trpce smát; jak to, že se od ní neodvrací, chodí pozdě domů, jsou dny, kdy spolu nepromluví ani slovo a když spolu někdy mluví, ona ví velmi dobře, že ji neposlouchá, a myslí na něco jiného. Ano, odcizuje se jí.

“Ale, maminko, neodcizují.”

Znovu se trpce usmála. Že neodcizuje? Má mu to tedy dokázat? Má mu povědět, co ji zranilo? Maminka přece vždycky respektovala jeho soukromí; už když byl malý chlapec, hádala se se všemi, že musí mít svůj vlastní dětský pokoj; a teď, jaká urážka! Jaromil si neumí představit, jak jí bylo, když zjistila (círou náhodou, když jednou utírala prach v jeho pokoji), že si zamyká zásuvky v psacím stole! Před kým si je zamyká? To si opravdu myslí, že ona by mohla jako nějaká zvědavá klepna strkat nos do jeho věci?

“Ale, maminko, to je nedorozumění! Té zásuvky já vůbec nepoužívám! Jestli je zamčená, tak je to náhodou!”

Maminka věděla, že syn lže, ale to nebylo důležité; důležitější než lež slova byla pokora hlasu, který nabízel smír. “Chci ti věřit, Jaromile,” stiskla mu ruku.

Pak si pod pohledem jeho očí uvědomila stopy pláče na své tváři a odešla do koupelny, kde se zděsila pohledu do zrcadla; její ubrečená tvář jí připadala škaredá; vyčítala si teď i šedivé šaty, v nichž se vrátila z kanceláře. Rychle se omyla studenou vodou, převlékla do růžového županu, šla do kuchyňky a vrátila se s lahví vína. Pak se rozhovo-

řila, že by se oni dva měli opět zdůvěrnit, protože v tomto smutném světě nemají nikoho jiného než sami sebe. Mluvila dlouho na toto téma a zdálo se jí, že oči, které na ni Jaromil upírá, jsou přátelské a souhlasné. Dovolila si proto říci, že nepochybuje o tom, že Jaromil, dnes již vysokoškolač, má jisté své soukromé tajemství, která ona respektuje; jenom by nechtěla, aby žena, s kterou se snad Jaromil stýká, zkalila vztah, který mají oni dva mezi sebou.

Jaromil poslouchal trpělivě a s porozuměním. Vy- hýbal-li se v posledním roce mamince, bylo to proto, že si jeho žal žádal samoty a tmy. Ale od doby, kdy přistál na slunném břehu zrzčina těla, toužil po světle a míru; nesoulad s matkou mu překážel. K citovým důvodům se připojila i praktičtější úvaha: zrzka měla svůj samostatný pokoj, kdežto on, muž, žije u maminky a může svůj samostatný život uskutečňovat jen díky samostatnosti dívčinně. Trpce pociťoval toto znerovnoprávnění a byl rád, že maminka tu s ním teď sedí v růžovém županu u vína a vypadá jako docela příjemná mladá žena, s kterou se může přátelsky dohovět o svých právech.

Řekl jí, že nemá, co by před ní tajil (mamince se sevřelo hrdlo úzkostným očekáváním) a rozpovídal se o zrzavé dívce. Zapřel ovšem, že ji maminka zná od vidění z obchodu, kam chodí nakupovat, nicméně svěřil se jí, že slečna má osmnáct let a není to žádná vysokoškolačka, nýbrž docela prosté děvče, které si (řekl to téměř bojovně) vydělává na živobytí vlastními rukama.

Maminka si nalévala víno a zdálo se jí, že se všechno obrací k lepšímu. Obraz dívky, který před ní maloval rozpovídaný syn, zaháněl její úzkost: dívka byla mladičká (strašlivý příznak starší neřestné ženy se šťastně rozplyval), nebyla příliš vzdělaná (maminka se tedy nemusila bát síly jejího vlivu) a konečně Jaromil až podezřele zdůrazňoval kvality její prostoty a příjemnosti, z čehož vytušila, že dívka není právě nejhezčí (takže

mohla s tajným potěšením předpokládat, že synovo zaujetí příliš dlouho nepotrvá).

Jaromil vycítil, že maminka pohlíží na obraz zrzavé dívky bez nesouhlasu a byl šťasten: představil si, jak tu u společného stolu bude sedět s maminkou i zrzkou, s andělem svého dětství i s andělem své dospělosti; připadalo mu to krásné jak mír; mír mezi domovem a světem; mír pod křídly dvou andělů.

Po dlouhé době byli zase, matka a syn, šťastně důvěrní. Povíдали si o překot, ale Jaromil při tom nespouštěl ze zřetele svůj malý praktický cíl: právo na svůj pokoj, do kterého by si mohl holičku přivést a být tam s ní tak dlouho a takovým způsobem, jak by sám chtěl; neboť pochopil, že vpravdě dospělý je jen ten, kdo je svobodným páнем nějakého uzavřeného prostoru, v němž smí dělat, co chce, nikým nepozorován a nekontrolován. Tak to také (oklikou a opatrně) mamince řekl; bude prý doma o to raději, oč více se tu bude moci považovat za vlastního pána.

I pod závojem vína zůstávala maminka bdělým tygrem: věděla hned, kam syn míří: "Jak to, Jaromile, ty se tu snad necítíš být svým pánem?"

Jaromil řekl, že se mu doma velice líbí, ale chtěl by mít právo pozvat si sem, koho chce, a žít doma stejně samostatně, jako bydlí zrzka u svého bytného.

Maminka pochopila, že jí tu Jaromil nabízí velkou příležitost; vždyť i ona má různé ctitele, které musí odmítnat, protože se bojí Jaromilova odsouzení. Nemohla by si teď při troše šikovnosti koupit za Jaromilovu svobodu i kousek svobody pro sebe?

Když si však představila, že je Jaromil ve svém dětském pokoji s cizí ženou, zvedl se v ní nepřekonatelný odpor: "Musíš si uvědomit, že je nějaký rozdíl mezi matkou a bytným," řekla dotčeně a hned v té chvíli už věděla, že si takto sama dobrovolně zakazuje žít znovu jako žena. Pochopila, že její hnus nad synovým tělesným životem je